

NUMELE ȘI ORIGINEA COSTOBOCILOR

N. GOSTAR

Geograful *Claudiu Ptolemeu*, care a trăit în sec. II e.n., este singurul care amintește în *Geografia sa* (III, 8, 3), numele populațiilor (triburi, neamuri, seminții) din Dacia dinainte de cucerirea romană. Aceste triburi ale Daciei, în număr de 15, sînt grupate cîte trei de de la apus spre răsărit în cinci rînduri de la nord spre sud. Ordinca enumerării lor este deci :

la nord — Anartoi, Teuriscoi, Coistobocoi,
la sud de ei — Predavensioi, Ratacensioi, Caucoensioi,
la sud de aceștia — Biefoi, Buridavensioi, Cotensioi,
mai la sud — Albocensioi, Potulatensioi, Sensioi,
cei mai de sud — Saldensioi, Ceiagisoi, Piefigoi.

Observăm că *Ptolemeu*, în această enumerare, a folosit două feluri de denumiri pentru triburile dacice: denumirea după etnic, neam (acestea sînt în majoritate) și denumirea după localitate, cum sînt : Predavensioi — de la o localitate Pre(?)dava, Buridavensioi — de la o localitate Buridava, Albocensioi — de la o localitate, Alboca, Sensioi — în mod probabil de la o localitate Sium¹, Saldensioi — de la o localitate Saldae și Potulatensioi — de la o localitate Potula sau Potulata. Toate aceste localități, care au dat nume celor șase neamuri dacice, nu ne sînt cunoscute și, cu rare excepții (dar neizbutite), nu s-a încercat identificarea lor pe teren². Ceea ce rămîne însă de remarcat, este că aceste neamuri dacice, după nume ele nu mai sînt triburi gentilice (triburi de sînge) ci triburi teritoriale, deci care și-au pierdut caracterul primitiv-gentilic. Această constatare ne lasă să deducem că izvorul (sau izvoarele), de care s-a folosit *Ptolemeu* la întocmirea demografiei dacice, datează dintr-o epocă în care societatea gentilică era pe cale de destrămare, de dispariție și în curs de trecere

spre o organizare de stat, cînd grupuri ale populației poartă numele unei localități, adică al unui centru administrativ-politic, probabil și religios. Totuși, cele mai multe neamuri din Dacia preromană, în număr de nouă, își păstrează încă numele lor vechi gentilic-tribal. Majoritatea acestora, după părerea celor mai mulți, poartă nume dacic, cu excepția anarților din nord-vestul Daciei și a teuriscilor din nordul Daciei, care au nume celtice din cele mai evidente³. Discuții contradictorii s-au adus numai în ceea ce privește numele costobocilor, pe care Ptolemeu îi plasează în nord-estul Daciei (la răsărit de celții teurisci) și deci pe actualul teritoriu al Moldovei de miazănoapte și chiar mai la nord⁴.

Cel mai mulți dintre cercetători au afirmat că acest neam al Daciei nordice era de origine tracică (dacică, getică) atât ca etnic cât și ca nume⁵. În mod cu totul izolat și fără ecou s-a susținut și originea celtică a costobocilor⁶, fără să fi fost însă sprijinită de o bună argumentare. Există însă un număr de istorici și arheologi, care, fie pe baza unor etimologii, fie datorită altor criterii, au susținut originea slavă a costobocilor⁷.

Dintre cei mai cunoscuți, care au încercat să caute o explicație etimologică a numelui Costoboci, primul se pare că a fost K. Müllenhof, care susținea teza originii slave și îl deriva din slv. cesta „Strasse” și slv. boki „parte”, „latură” și deci ar fi un neam care ar purta un nume după o anumită formă de relief⁸. W. Tomaschek, susținătorul originii tracice (respectiv dacice), compara numele costobocilor cu localitatea Bitalcost din Tracia⁹. A. J. Reinach a dedus originea celtică a costobocilor prin simpla asemănare cu Triboci din Gallia răsăriteană¹⁰. Această legătură ar fi posibilă, dar încă nu îndeajuns de convingătoare; astăzi pentru triboci se susține mai curînd o origine germanică¹¹ decît celtică, deși nu se poate exclude ca aceștia să fie o populație celto-germanică, aflîndu-se pe teritoriul de contact dintre cele două neamuri. Este de reținut totuși cel de al doilea element — boci, care apare și în numele costobocilor. G. G. Mateescu argumenta tracismul costobocilor prin toponimele tracice: Cistidizos, Scostoces, Costobalon și prin antroponimul Costas¹². În 1956 noi am încercat să facem legătură cu numele neamului Amadocoi, părăindu-ni-se că aceștia ar fi tot traci, căci numele lor se regăsește în antroponimele tracice: Amadocos, Cabadocos, Medocos, Sadocos, Sparadocos etc¹³. La un an după apariția articolului nostru, O. V. Kudriavjev consacră un vast studiu privind originea etnică a costobocilor, în care după multe discuții și argumentări, ajunge la concluzia că numele costobocilor este de origine slavă, format din cuvîntul slv. kost „os” și cuvîntul v. slv. bok „parte”, „latură” și deci Costoboci ar însemna «laturi (părți) de os», prin explicația că purtau «zale de os»¹⁴. În 1959 a apărut lucrarea prof. I. I. Russu, consacrată costobocilor, unde se discută și etimologia cuvîntului. Prof. I. I. Russu pornește de la premiza că acest neam al costobocilor este

un neam dacic, atât după teritoriul pe care îl ocupă cât și după numele membrilor unei dinastii costoboce. În acest caz și numele Costoboci este un cuvânt traco-dacic, iar explicația se face cu ajutorul altor limbi indo-europene cunoscute. Astfel cel de al doilea element, -boc, din numele acestora, este i.e. * bha- „briller”, „éclairer”, „étinceler” și în alternanță cu sufixul -s-, bhò-s- în cuvintele v. ind. blāh, blāsā „lumière, „éclat”, „majesté”, „puissance”, bhāsati „éclairer”; gr. phòs „noble”, „homme”, „phòskei”, „éclairer” etc., iar dac. tarabostes explicat ca fiind „nobles”, „aristocrates”. Primul element, kos- este derivat din i.e. *q^uk- , *q^uok „paraître”, „voir”, „montrer”, v. ind. kākāte „il apparaît”, „brille”, „étinceler”, „éclairer”, kākacici „éclairer”, „regarde” etc. Aceste două elemente s-ar regăsi și în tracică sub forma cos-t și boc, după I. I. Russu „a dû avoir en thrace serait quelque chose comme «noble, distingué, puissant, homme de haute naissance (?)»” și se ajunge la concluzia că numele Costoboci ar însemna, cu tot pleonasmul, „lumineux et puissants (distingués, sages etc.)” sau mai curînd „les nobles (les puissants) sages”¹⁵.

În confruntarea noastră, față de aceste explicații și etimologii, nu avem pretenția de a veni cu o soluționare de ordin lingvistic-filologic. Discutînd această problemă a originii costobocilor ne vom limita la latura istorică și nu filologică. Totuși, mai multe șanse s-ar părea să aibă metoda comparațiilor cu toponimele tracice, deși încă aceste toponime sînt departe de a ne convinge, căci, deocamdată, nu există încă o analogie absolută între aceste toponime și etnonumul Costoboci. Antroponimul Costas (CIL, VI, 2495) nu poate fi luat în considerare, căci în realitate el este un nume italic, în loc de Constans¹⁶, ca și Teres în loc de Terens etc. și, în general, toponimele, ca și antroponimele, nu pot fi oricînd luate drept criteriu pentru explicarea unui nume etc.

Înainte de a trece la explicarea numelui Costoboci, credem că este necesar de a se trece pe sub ochi variantele acestui nume, din care să se deducă eventuala sau probabila formă autentică. La Ptolemeu, III, 8,3 (în Dacia) apar sub numele Coistobocoi (variante Cistobocoi) și în III, 5, 9 (în Sarmatia europeană) sub numele Coistobocoi (variante Cistobocoi, Cystobocoi); la Pausanias, X, 34, 5, Costobocon (gen. pl.); la Suidas, s. v. Iestai, Costobon (gen. pl.), dar se pune întrebarea, dacă nu cumva este o coruptelă¹⁷; la Dio Cassius, LXXI, 12, 1, Costoubocon (gen. pl.); în Hist. Aug., Vita Marci, 22, 1, Costoboci; la Amm. Marcell., XXII, 8, 42, Costobocae; într-o inscripție din Roma (CIL, VI, 1801=ILS, 854) apare un rex Coistobocensis: în două inscripții de la Adamclisi (Dobrogea) (CIL, III, 14214¹²=ILS, 8501) Castabocis (abl. pl.) și (Studii Clasice, VI, 1964, p. 193) Castabocos (ac. pl. în loc de abl.); într-o altă inscripție din Roma (CIL, VI, 31856=ILS, 1327) Castabocas (ac. pl.); într-o inscripție din Africa (CIL, VIII, 14667) Costobocio (nom. sing.) și Costoboc (probabil pres-

curtare pentru Costobocos sau Costobocios, la ac. pl.) și într-o altă inscripție, tot din Africa (CIL, VIII, 25679), un individ spune că este de origine Costobius. Se rețin deci două forme ca fiind mai uzitate: Coisstoboci-Costoboci și Costoboi, care apare numai la Suidas, unde, după unii, deși o coruptelă, într-o grafie apropiată se regăsește în inscripția africană în varianta Costobius. În cazul acesta cel de al doilea element era atît -boci și, s-ar părea, că tot pe atît de autentic să fie și — boi. Variantele Castaboci și Castabocae, cum apar în două inscripții din Dobrogea și într-o inscripție din Roma, după părerea noastră, nu pot fi altceva decît forme romanizate din Coisstoboci sau Costoboci.

După cum se arăta mai sus, teritoriul pe care îl locuiau costobocii se găsea în nord-estul Daciei, cuprinzînd deci și nordul Moldovei, unde cultura materială este cea dacică, și mai spre nord, pe rîul Nistru și pe văile afluenților lui, unde au fost descoperite numeroase așezări și necropole aparținînd culturii Lipița¹⁸ și aceasta de cea mai curată factură dacică. Costobocii se găseau deci în sec. I î.e.n. și pînă în sec. II e.n. pe aria unei culturi materiale dacice. Dar pe teritoriul culturii Lipița au fost identificate și descoperiri celtice ce poartă data sec. III—II î.e.n.¹⁹ În afară de această constatare arheologică, mai reținem că acești Costoboci din nord-estul Daciei aveau vecini la apus pe Teurisci celți și aceștia, la rîndul lor, mai la apus se învecinau cu Anarti tot celți. Din cele relatate s-a constatat însă că numele Costoboci nu-și găsește o absolută analogie în lumea trac-dacică și nici etimologic numele lor nu a putut fi elucidat în mod convingător cu ajutorul resturilor de limbă tracică. În schimb, după cum vom căuta să argumentăm mai jos, numele Coisstoboci-Costoboci își găsește o perfectă analogie în lumea populațiilor de limbă celtică.

Printre neamurile celtice, care în sec. III î.e.n. s-au stabilit în Asia Mică, cunoscuți sub numele de Galatae-Galati, un puternic trib este cel evidențiat sub denumirea de Tolistobogioi-Tolistobogi²⁰ și acceptat de majoritatea istoricilor sub această transcriere. Dar ca și în cazul costobocilor din Dacia și numele acestui neam celtic apare sub variate denumiri. În ordine cronologică prima mențiune a acestora se găsește în inscripții grecești din a doua jumătate a sec. III și începutul sec. II î.e.n. (Syll. or. 269, 276; Syll.³, 591, 49), unde sînt numiți Tolistoagioi, Tolostogioi. Eratosthenes din Cyrene este primul care îi amintește cu numele, se pare corect, Tolistobogioi, în timp ce la Stephanus Byzantinus Tolistoboi²¹. Istoricul Polybius, XXI, 37, 2, îi cunoaște din nou sub forma Tolistobogioi, la fel și la Strabo, IV, 187; XII, 547, iar Titus Livius, XXXVIII, 15, 15; 16, 11, Tolostobogii, dar în Periochae, 38, la Florus, I, 27, la Plinius, V, 146, Tolistobogi. Memnon din Heraclea Pontică (FHG, III 536) îi menționează ca și Titus Livius sub Tolostobogioi, Ptolemeu însă, V, 4, 5, Tolistobogioi. Într-o inscripție atheniană din a doua jumătate a sec. I

1.e.n. (IG, III², 3429) sînt amintiți sub numele Tolistobogion (gen. pl.) iar într-o altă inscripție din vremea imperiului roman (Syll. or. 537) sub Tolistoboion (gen. pl.) și pe monedele din sec. II e.n. numai Tolistobo²². Ultimul, la care mai reapar, este Appian, Syr., 32, 42, sub numele Tolistobioi.

Din mențiunile acestor izvoare, se poate deduce că numele acestui neam celtic a fost Tolistobogi și toate celelalte variante nu pot fi decît greșeli de codice sau de lapid, cu probabila excepție Tolistob(i)oi, cum apare în inscripții, la Steph. Byz. și mai ales la Appian, care, în cele mai dese cazuri, transcrie în mod corect numele populațiilor streine. Ne întrebăm dacă și pentru tribul din Dacia s-au folosit două denumiri: Coisstoboci-Costoboci și Costoboi ca și pentru tribul din Galatia: Tolistobogi și Tolistob(i)oi? Este greu pentru noi să dăm un răspuns în ce privește cea de a doua formă. Este însă foarte probabil că numele Costobon (gen. pl.) de la Suidas să fie o formă coruptă²³ din Costobo(co)n, mai ales că fragmentul este preluat de la Pausanias, unde apare Costobocon. De altfel și pentru celtii din Galatia cercetătorii au admis ca formă autentică Tolistobogioi-Tolistobogi²⁴.

Ceea ce devine însă mai interesant, este că numele Coisstoboci-Costoboci își regăsește o asemănare destul de apropiată de numele Tolistobogi și, în cazul acesta, numele tribului din Dacia nu mai poate fi de origine (traco-)dacică ci mai curînd de origine celtică, ca și vecinii lor dinspre vest, Teurisci și Anarti. Putem deci afirma că nordul Daciei în sec. III—II î.e.n. era sub dominația acestor trei neamuri celtice: Anarti, Teurisci, Coisstoboci-Costoboci.

Toate elementele din numele Coisstoboci-Costoboci se regăsesc cu ușurință în lexicul limbii celtice, dar nu pe atît de ușor în resturile limbii (sau a limbilor) traco-dacice. Primul element, Cois (sau Cous), Coisis (Koisiss), Coius, Coicus, Coinitus, este bine cunoscut printre antroponimele celtice²⁵. Cu ajutorul etniconului celtic Tolistobogi, putem însă reconstitui în mod satisfăcător numele corect al tribului din Dacia. Se poate deci susține că numele tribului din Dacia este format din cois-sto²⁶ -booi, cuvinte celtice îndeajuns de cunoscute și bine determinate. Deci numele corect al tribului din nord-estul Daciei a putut fi Coisstoboci, așa cum apare în inscripția de la Roma (CIL, VI, 1801=ILS, 854), pusă de către nepoții regelui costoboc Pieporus și care erau cei mai în măsură să cunoască cît mai exact numele neamului cărui ei îi aparțineau. Tot în această formă numele tribului apare și în cele mai bune codice ale Geografiei lui Ptolemeu. S-a generalizat și încetățenit mai mult varianta Costoboci, folosită de Pausanias, în Historia Augusta, în forme apropiate la Dio Cassius, Ammianus Marcellinus și într-una din inscripțiile africane și probabil ca aceasta să fi fost denumirea pe care le-o dădeau romanii.

Din datele pe care ni le oferă însă arheologia, aflăm că pe teritoriul pe care îl locuiau costobocii în sec. I î.e.n. și pînă în sec. II e.n., se găsea o populație dacică și nu celtică. Acest lucru se deduce nu

numai din studiul culturii materiale, dar și din numele singurului rege al acestora, Pieporus, ca și din numele nepotului său, Natoporus și nu mai puțin a nepotei sale, Drilgissa, care nu au nimic comun cu onomastica celtică și, după aspectul antroponimic, ei aparțin neamului (traco)-dacic²⁷. Explicația poate fi că pe un vechi teritoriu (traco)-dacic, în cursul sec. III î.e.n., se stabilesc grupările unor celți, cunoscuți sub numele Coisstoboci, care însă în mod treptat au fost dacizați²⁸, ajungând până în cele din urmă să aibă și o dinastie (traco)-dacică. Ne-am putea gândi și la o masivă colonizare de daci pe teritoriul acestor celți, după ce puterea lor a fost definitiv desființată de Burebista. Numele țării și a vechilor stăpâni a fost păstrat însă de dacii peste care stăpâniseră odinioară celții costoboci. Din istoria mai nouă se pot aduce exemple evidente despre asemenea situații similare, ca bunăoară: Catalonia-catalanii, Lombardia-lombarzii etc.

Ne dăm totuși bine seama, că această teorie a noastră despre originea celtică a numelui Costoboci nu este întru totul invulnerabilă. Observația, care se poate aduce în primul rând, este că ultimul element apare sub forma -boci, pe când în numele celților din Galatia este -bogi. Credem însă că folosirea unui c în loc de g, sau invers, nu poate fi ceva inexplicabil pentru două populații de aceeași origine, aflate însă, la un moment dat, departe una de alta. Noi ne oprim însă aici cu argumentarea noastră, iar în ceea ce privește etimologia numelui Coisstoboc, fiind de domeniul lingvistice, noi o lăsăm pe seama celtologilor lingviști²⁹.

NOTE

¹ Cf. I. I. Russu, *Anuarul Inst. de Istorie Națională*, XI, 1946, p. 398 și urm.; C. Daicoviciu, *Țara lui Dromichaetes*, în *Emlékkönyv Klemen Lajos*, Cluj, 1957, p. 179 și urm.

² *Buridava*, din *Geografia lui Ptolemeu*, nu poate fi *Buridava*, din *Tab. Peut.*, VII, 5, căci prima se găsea prin sudul Transilvaniei, iar cea de-a doua pe cursul inferior al Oltului; la fel *Polulata* nu pare a se identifica cu *Polula* (*Geogr. Rav.*, 204, 6; cf. C. Daicoviciu, *RE* XXII (1953), 1189) din Banat, deoarece cea ptolemeică și-ar găsi locul prin nordul Munteniei. Încercarea noastră (*SCIV*, V, 3—4, 1954, p. 607 și urm.) de a identifica *Saldae* cu așezarea romană de la Răcari (jud. Dolj) s-a făcut numai în mod ipotetic. Mai puțin se poate lua în considerare păstrarea toponimului actual *Albac*, din Munții Apuseni, din *Alboca* dacică (cf. C. Pohgirc, *Revue Roumaine de linguistique*, XII, 1, 1967, p. 25).

³ V. Pârvan, *O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 243 și urm.

⁴ N. Costar, *Buletinul Universităților „V. Babeș” și „Bolyai”, Cluj*, I. 1—2, 1956 p. 183 și urm.; I. I. Russu, *Dacia*, N. S., III, 1959, p. 343—344.

⁵ Diferitele păreri și teorii despre originea costobocilor au fost în largă măsură adunate de către noi, *op. cit.*, p. 185—188 și O. V. Kudriavtsev, *Issledovanie po istorii balkano-dunaiskih oblastei v period rimskoi imperii i statli po obščim problemam drevnei istorii*, Moscova, 1957, p. 11 și urm.

⁶ J. A. Reinach, *Bulletin de correspondance hellénique*, XXXIV, 1910, p. 325; N. Iorga, *Istoria Românilor*, I, 1, București, 1936, p. 239.

⁷ O. V. Kudriavtev, *ibidem*.

⁸ K. Müllenhof *Deutsche Altertumskunde*, I, Berlin, 1887, p. 86—87; cf. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 345.

⁹ W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, 2, in *Sitzungsber. Akad. Wien*, 131, 1894, p. 20, 27, 35; cf. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 346, 348.

¹⁰ A. J. Reinach, *ibidem*.

¹¹ E. Linckenfeld, *RE*, VI, A (1937), 2405 și urm., „*Triboci... germanischer Stamm*”.

¹² G. G. Mateescu, *Ephemeris Dacoromana*, I, 1923, p. 99 și urm.; cf. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 348.

¹³ N. Gostar, *op. cit.*, p. 194; cf. J. Harmatta, *Acta Antiqua*, II, 3—4, 1954, p. 291—303, *Amadocoi* ar fi de origine ugro-finică.

¹⁴ O. V. Kudriavtev, *op. cit.*, p. 49, „prin urmare, ambele elemente ale numelui costobocilor capătă o explicație satisfăcătoare pe teren slav și numai prima parte ar presupune paralele tracice”; p. 50, „probabil numele costobocilor trebuie înțeles *ad litteram* și anume: „laturi (părți) [v. slv. *bok* „parte”, „țară”] de os [slv. *kosl* „os”], ceea ce se leagă de obiceiul de a purta zale de os, obicei împrumutat de la sarmați”; p. 70—71, desparte pe costoboci în ramura nordică și ramura meridională, aceștia având în fruntea lor o gintă regală de origine dacică și „aceasta poate fi un rezultat al includerii tribului respectiv în uniunea lui Decebal... dar tribul costoboc de la nord a fost puțin influențat de daci” și mai departe: „analiza filologică a numelor costobocilor, nu oferă argumente decisive pentru a îngloba pe costoboci la traci sau la slavi... totuși obținem o preponderență vădită în argumentarea ipotezei slave”; a se vedea critica acestei teorii la Ju. K. Kolosovskaia, *Vestnik drevnei istorii*, I, 1959, p. 160—169.

¹⁵ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 347—349; D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Viena, 1957, p. 256, fără a se pronunța pentru o etimologie tracică, compară însă prima parte cu toponimele cariene *Costobalon*, *Costallios*, cu toponimele ciliciene *Castabala*, *Castalia*, cu toponimul lician *Castabos*, cu toponimul lidian *Castollos*, cu antroponimele celtice *Castilla*, *Castulon*, *Castus* și cu antroponimele italice *Castenus*, *Casticus*, *Castius*.

¹⁶ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 348.

¹⁷ *Ibidem*, p. 346.

¹⁸ M. Smiszko, *Kultury wczesnego okresu. Epoki cesarstwa w Malopolsce wschodniej*, Lwow, 1932, p. 26 și urm.; M. Smiszko, T. Sulimirski, K. Myczkowski, *Przyczynki do poznania epoki cesarstwa rzymskiego potudniowow-schodniej* (*Materiaux de l'époque romaine au sud-est de Pologne*), Lwow, 1934; cf. R. Vulpe, *Revista istorică română*, IV, 1934, p. 320; M. Smiszko, *Kratkii soobščenie*, XLI, 1952, p. 67 și urm.; M. Romanovskaia, *Ob etniceskoi priinadležnosti naseleniia, ostavivšego pamiatniki tipa Lukaševka*, în volumul *Drevnie Irakiiti v severom Pricernomorie*, Moscova, 1969, p. 84.

¹⁹ M. Smiszko, *Kultury wczesnego okresu*, p. 183, hartă, în două puncte pe Nistrul superior se indică curgane celtice (kurhany grupy nieznaney bliżej o celtyskim zabarwieniu); L. I. Kruselnitkaia, *Kratkii soobščenie*, 105, 1965, p. 119—122; G. I. Smirnova, *Materiali i issledovaniia po arheologii S.S.S.R. Arheologicheskii sbornik*, 10, 1968, p. 9—10, urne funerare celtice din sec. III—II î.e.n. pe Nistrul superior și pe afluenții din stînga lui, în localitățile: Novoselka, Grimaïlovskaiia, Servalintî, Ivane Puste, Kruglik și Lișciniki. Pentru elementele celtice din Moldova a se vedea A. László, *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Istorie*, XV, 1969, p. 89 și urm.

²⁰ A. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*, II, Leipzig, 1904, p. 1871 și urm.; F. Stähelin, *RE*, VI, A (1937), 1673—1677.

²¹ F. Stähelin, *op. cit.*, 1673—1674.

²² *Ibidem*.

²³ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 346.

²⁴ F. Stähelin, *op. cit.*, 1673.

²⁵ A. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*, I. Leipzig, 1063, 1896, p. 1064, 1151; Reisch, *Thesaurus Linguae Latinae. Onomasticon*, II, Leipzig, 1911, p. 527; Hähnle, *RE*, III Suppl. (1918), 256, *Colius*, „helvetischer Töpfer aus der Mitte des I Jhdts. n. Chr.“; A. Mócsy, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*. Budapesta, 1959, p. 170, 218.

²⁶ A. Holder, *op. cit.*, II, p. 81, „-isto- celt. ableidungs-suffix“; p. 1871, „superlativ-suffix -isto-“.

²⁷ G. G. Mateescu, *op. cit.*, p. 100 și urm.; A. Kerény, *Die Personennamen von Dazien*, Budapesta, 1941, p. 214—215; I. I. Russu, *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, IV, 1941—1943, p. 220—222; D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Viena, 1957, p. 157, 328, 366.

²⁸ S. Teodor, *Arheologia Moldovei*, VI, 1969, p. 324, admite că și bastarnii au fost asimilați de autohtoni, ipoteză dedusă din procedeele de producere a ceramicii, constatată în câteva așezări din Moldova din sec. III—II î.e.n.

²⁹ O etimologie pentru etnonimul *Tolistobogi* a propus A. Holder, *op. cit.*, II, p. 1872—1875 (pe care îl formează din elementele *tol-i(o)sto-bog-ii*); alte încercări la F. Stähelin, *ibidem*. După J. Vendryes, *Etudes celtiques*, V, 2, 1950—1951, p. 239 și urm., elementul *-bogi*, din *Tolistobogi* (ca și în antroponimele *Adbogios*, *Abrextubogios*, *Adcombogios*, *Combogios*, *Namantobogios*, *Setubogios*, *Toutobogios*, *Vercombogios*), poate să însemne „briseur“, „vainqueur“, iar antroponimul *Vercombogios* „se serait le briseur d'ennemis“, nom flatteur pour un guerrier“.

SUR LE NOM ET L'ORIGINE DES COSTOBOCES

Résumé

Le géographe Ptolémée (III, 8, 3,) est le seul qui mentionne le nom des 15 peuples de Dacie avant la conquête romaine. La plupart de ces tribus ont des noms daciques, à l'exception des Anartes du Nord-Ouest de la Dacie et des Teurisques du nord de la Dacie qui ont des noms celtiques des plus évidents. Il n'y a eu des discussions contradictoires qu'en ce qui concerne le nom des Costoboces que Ptolémée place au Nord-Est de la Dacie (à l'est des Celtes teurisques) c'est-à-dire sur l'actuel territoire de la Moldavie nordique et même plus vers le Nord.

La plupart des érudits ont affirmé que ce peuple de la Dacie nordique est d'origine thrace (dace, gète), tant au point de vue ethnique que pour leur nom. Très rarement, et sans écho, on a soutenu l'origine celtique des Costoboces. Mais il y a aussi quelques historiens qui, fondés soit sur quelques étymologies, soit sur d'autres critères, ont soutenu l'origine slave des Costoboces.

Dans les sources antiques, le nom de ce peuple du nord de la Dacie paraît sous de diverses variantes; chez Ptolémée *Coistobocoi* (*Cistobocoi*, *Cystobocoi*), chez Pausanias *Costobocon* (gén. pl.), chez Suidas *Costobon* (probablement corrompue) chez Dion Cassius *Costouboccon* (gén. pl.), dans Histoire Auguste, *Costoboci*, chez Ammien Marcellin *Costobocae*, dans une inscription de Rome un *rex Coisstobocensis*, dans une autre inscription, toujours de Rome, *Castabocas* (ac. pl.) dans deux inscriptions de la Dobroudja *Castabocas* (ac. pl.) et *Castabocis* (abl. pl.), dans deux inscriptions de l'Afrique *Costobocio* (nom. sing.), *Costoboc* (probablement pour *Costobocos* ou *Costobocios*) et *Costobius*. Les formes correctes seraient alors *Coisstoboci* et *Costoboci*.

Le territoire où les Costoboces vivaient se trouvait au Nord-Est de la Dacie, englobant aussi le Nord de la Moldavie où, entre le I-er siècle av. n. è et le deuxième siècle de notre è la culture matérielle était dace. Mais sur le territoire de cette culture on a aussi identifié des découvertes celtes datant des III-e-II-e siècles av. n. è. Outre cette constatation, les Costoboces avaient comme voisins à l'ouest les Celtes Teurisques et encore plus vers l'Ouest se trouvaient les Anartes, toujours celtes. Le nom *Coisstoboci-Costoboci* n'a aucune analogie dans le monde thraco-dace

et, étymologiquement, leur nom n'a pu non plus, être elucidé à l'aide des restes du langage thrace.

En échange, le nom *Coisstoboci-Costoboci* a une parfaite analogie avec celui de *Tollstobogiol-Tollstobogi*, des Celtes de l'Asie Mineure, y connus encore depuis le III-e siècle av. n. è. Dans ce cas, le nom de la tribu de Dacie ne peut plus être d'origine (thraco)-dace, mais plutôt d'origine celte, comme leurs voisins de l'Ouest, les *Teurisques* et les *Anartes*. On peut donc soutenir qu'au Nord de la Dacie, au cours du III-e et du II-e siècles av. n. è, se sont établis quelques groupements de Celtes, connus sous le nom de *Coisstoboci*, mais qui, avec le temps, ont été dacisés, réussissant jusqu'à la fin à avoir même une dynastie (thraco)-dace.

Nous nous rendons, cependant, compte que cette théorie sur l'origine celte des Costoboces, n'est pas tout à fait invulnérable. L'observation qu'on peut y apporter est que le dernier élément paraît sous la forme *-bodi*, tandis que pour le nom des Celtes de l'Asie Mineure il est *-bogi*. Pourtant nous croyons que l'utilisation d'un *c* au lieu d'un *g*, ou inversement, ne peut pas constituer quelque chose d'explicable pour deux peuples ayant la même origine, mais qui, à un moment donné, se sont trouvés éloignés l'un de l'autre.